

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Norrahammars kyrka

*Barnarps socken i Jönköpings kommun
Jönköpings län, Växjö stift*

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Norrahammars kyrka

*Barnarps socken i Jönköpings kommun
Jönköpings län, Växjö stift*

Rapport och foto: Jonas Haas
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryckning och distribution: Lena Sletteberg

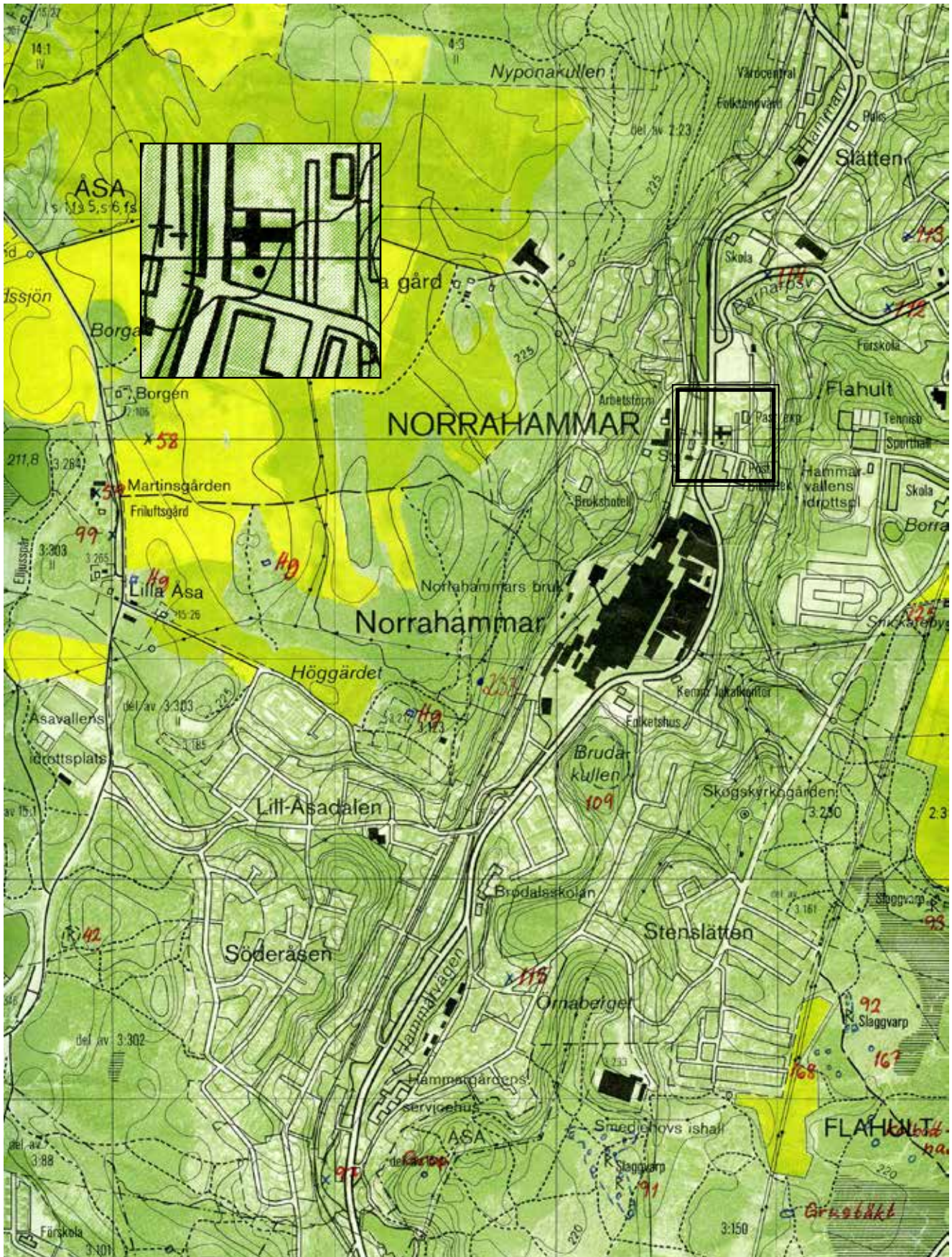
Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS20067/02097.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2007

Innehåll

Inledning	5
Bakgrund och omfattning	5
Karaktiseringens syfte	5
Uppläggnig och rapport	5
Kulturhistorisk bedömning	5
Sammanfattande beskrivning	7
Beskrivning och historik.	8
Kyrkomiljön.	8
Kyrkobyggnaden	9
Kulturhistorisk karakterisering och bedömning	11
Händelsehistorik	12
Referenser.	14
Arkiv	14
Tekniska och administrativa uppgifter	14

Utdrag ur ekonomiska kartans blad Taberg 6D 9j, 1989

Inledning

Bakgrund och omfattning

På uppdrag av Sivert Holmberg och Arkitekthuset AB i Jönköping, har Jönköpings läns museum utfört en kulturhistorisk inventering och karakterisering av Norrahammars kyrka. Arbetet har utförts i samband med upprättande av vård- och underhållsplan för kyrkobyggnaden och ska ingå som en del av detta. Arbetet bekostades delvis av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades och avslutades 2007. Rapporten omfattar en genomgång av kyrkobyggnadens historik, beskrivning av exteriör och interiör och en beskrivning av dess kulturhistoriska värde. Antikvarie Jonas Haas vid Jönköpings läns museum har varit rapportansvarig.

Karakteriseringens syfte

Syftet med karakteriseringen är att öka kunskapen om det kulturhistoriska arvet som kyrkobyggnaden bär på. Mer konkret ska arbetet ligga till grund för de vård- och underhållsplaner som ska tas fram av varje församling och som är en förutsättning för att efter 2006 kunna söka kyrkoantikvarisk ersättning från stiftet. Rapporten ska också kunna ingå i länsstyrelsens och länsmuseets underlagsmaterial vid beslut i ärenden som berör kyrkobyggnaderna.

Uppläggning och rapport

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering och en arkivsökningsdel. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit länsstyrelsens arkiv över ärenden, med kopior från ATA:s arkiv i Stockholm. Jönköpings läns museum har också ett arkiv över handlingar och pressklipp mm. Befintlig hembygdsliteratur har använts i förekommande fall. Arkivuppgifterna utgör således en sammanfattning av tillgängliga arkiv och omfattar inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkans byggnadshistoria. Rapporten är upplagd med en inledande kort sammanfattning, en beskrivning av kyrkomiljön och historiken i löpande text samt en beskrivning av kyrkans nuvarande utseende. Därefter följer den kulturhistoriska värderingen och bedömningen, och sist en händelsehistorik med händelser listade i kronologisk följd.

Kulturhistorisk bedömning

Den kulturhistoriska bedömningen har gjorts av Jönköpings läns museum i samarbete med länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkas egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkor i stiftet och landet. Den kulturhistoriska värderingen och bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda byggnadsdetaljer

utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån det kulturhistoriska värdet tas beslut om vilka åtgärder som får företagas samt vilka som är berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Denna rapport ska finnas tillgänglig på Växjö stift, länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt på respektive församling.

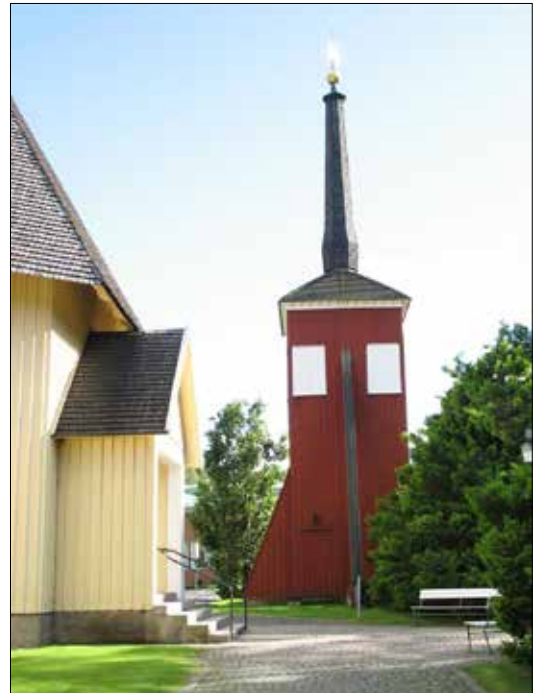
Sammanfattande beskrivning

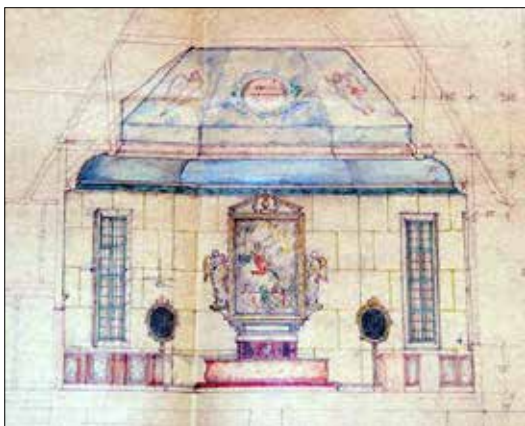
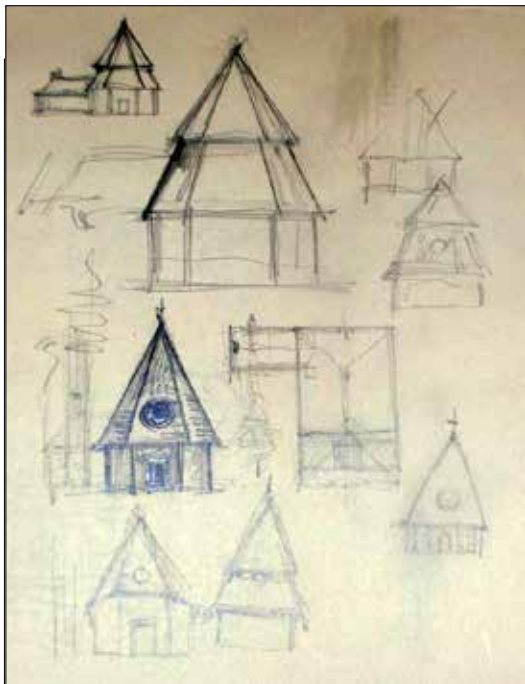

Norrahammars kyrka uppfördes 1929-30 efter ritningar av arkitekt Göran Pauli. Den utgör en av få kyrkor från denna tid i länet. Kyrkan ligger utmed stora vägen i Norrahammar, nära järnvägsstationen. Den är orienterad i öst-västlig riktning med en utbyggd sakristia mot norr och en fristående klockstapel sydväst om kyrkan. Fasaderna är klädda med gulmålad locklistpanel, det högresta sadeltaket med takspån. Klockstapeln är klädd med rödmålad panel och spån. Utvändigt är både kyrka och klockstapel välbevarad, enda exteriöra förändring är utvidgning av sakristia 1958 samt en utbyggnad från 1990 norr om vapenhuset för samtalsrum och toaletter.

Invändigt präglas kyrkorummet av den ursprungliga inredningen. I koret utgör altartavlan av Georg Pauli, arkitektens far, ett naturligt blickfång med högt konstnärligt värde. Även de ljuskronor som lyser upp kyrkorummet är förknippade med stora kulturhistoriska värden. Väggarna är klädda med vitlaserade plywoodskivor, som då sågs som ett modernt material. Interiören är enhetlig och i så gott som ursprungligt skick, bortsett från färgsättningen som har förskjutits något från mer dämpade och naturfärgade nyanser till klarare och ljusare. Orgelfasaden är ursprunglig, men orgelverket är utbytt 1972.

Ovan: Norrahammar kyrka och samhälle fotograferat under 1940-talet. Notera att kyrkotomten är betydligt mindre då. Klockstapeln döljer sig bakom en jämnhög gran. Samhället och bebyggelsen runt omkring kyrkan har ändrats betydligt sedan bilden togs. AB Svensk flygtrafik. JLM.

Tidiga skisser till kyrkan i Norrahammar. I detta stadiet fanns idén att försä taket med barockt takmålari i form av änglar och moln. Göran Paulis arkiv i JLM.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Samhället Norrahammar ligger i en dalgång strax sydväst om Jönköping och delas av två socknar; området väster om Tabergsås hör till Sandseryds socken och öster om Tabergsås hör till Barnarps socken. Boende norr om ån i Hovslätt hör dessutom till Ljungarums socken. Idag utgörs Norrahammars församling av samhället Norrahammar, Hovslätt samt Sandseryds kyrkby. Norrahammars historia är tätt knuten till bruket som lades ner 1990. Norrahammars bruk tillverkade bland annat järnspisar och värmepannor. Norrahammar var en del av Sandseryds landskommun fram till 1943 då det ombildades till Norrahammars köping. Samtidigt bildades Norrahammars församling. 1971 uppgick köpingen i Jönköpings kommun. Idag finns det ca 8000 invånare i Norrahammars församling, majoriteten är beroende av pendling in till Jönköping för sin utkomst. Norrahammar har järnvägsstation med förbindelse till Värnamo och Jönköping. Efter att kyrkan uppfördes 1930 anlades 1946 även en egen begravningsplats i samhällets utkant.

Kyrkan uppfördes längs landsvägen, mitt emot järnvägsstationen. I kyrkans omedelbara närhet finns församlingshem, Konsumbutik och ett flertal radhus och flerfamiljsbostäder från 1900-talets senare del. Kyrkan ligger på en kyrkotomt med en klockstapel i dess sydvästra del. Mot väster avgränsar en låg kalkstensmur kyrkotomten och täta buskar på övriga sidor.

Historik

Innan Norrahammars församling bildades delades det nuvarande området av tre socknar, och samhällets invånare fick därför gå till olika kyrkor, beroende på var i samhället de bodde. Av den anledningen ledde komminister Harsten i Månsarp 1923 en insamling av medel för ny kyrkobyggnad i Norrahammar. Insamlingsarbetet fick ett stort stöd av Norrahammars bolag som både anslog medel till fonden och skänkte tomten. 1928 bildades en kapellbyggnadsförening vars huvudsakliga uppgift var att realisera planerna på ett eget kapell i samhället. Det var bara första tiden som man siktade på att uppföra ett kapell, under resans gång höjdes ambitionen till att uppföra en fullvärdig kyrkobyggnad. Ritningar uppgjordes av arkitekten Göran Pauli i Stockholm som senare blev stadsarkitekt i Jönköping. Bygget inleddes i april 1929 och uppfördes av byggmästare Gunnar Johansson, Norrahammar. Invändigt utfördes dekormålningar av konstnären Berggren från Stockholm. Bönsöndagen 1930 invigdes kyrkan. Några större förändringar har aldrig skett, mer än en utvidgning av sakristian 1958 och en kopplad tillbyggnad i nordvästra hörnet 1990. I samband med det rengjordes interiören

och målades delvis om i en modifierade färgskala. Koret har utvidgats och några bänkar avlägsnats, men i stort sett är kyrkorummet sig likt sedan kyrkan uppfördes.

Norrahammars kyrka, vy från söder.

Kyrkobyggnaden

Norrahammars kyrka är uppförd i östvästlig riktning med koret traditionell placerat i öster och huvudingången i väster. Kyrkobyggnaden har inget torn utan klockorna hänger istället i en fristående klockstapel söder om kyrkan. Sakristian är utbyggd på norra fasaden vid koret, och i västra delen har man i början på 1990-talet byggt till med utrymmen för samling och toaletter.

Kyrkan är uppförd i en stram och elegant stil. Med en enkel och sluten fasad samt ett högre valmat sadeltak påminner det om äldre karolinergårdar. Fasaderna är klädda med gul locklistpanel, med profilerade locklister. Taket är brant och högre och klätt med tjärade spån och kröns upp till av smidda vindflöjlar. Profilerade takfotsparrar bär upp takfoten. Hela byggnaden, likaså utbyggnaderna mot norr, vilar på en gjuten betongsockel, med kryssharnrad yta. Fönstren är höga och sitter i grönmålade karmar, i vita bågar och omfattningar. Det gröntonade antikglaset i ytterbågarna är blyspröjsat. Huvudingången i väster markeras av ett utskjutande gavelparti, klätt på samma sätt som kyrkan i övrigt. Porten är dia-

Norrahammars kyrka, kor med altartavla av Georg Pauli.

gonalmönstrad och målad i grönt.

Invändigt präglas kyrkorummet av stor höjd och volym. Interiören har barocka och nationalromantiska drag med en stor altartavla i koret som naturligt blickfång. Tavlan är målad av Georg Pauli, arkitektens far, och föreställer Jesus i Getsemane, omgärdad av de sovande lärjungarna. Altaret framför tavlan är framflyttat för att kunna fira mässa vänd mot församlingen. I koret har man satt upp bänkskärmarna från de borttagna korbänkarna som bröstning på väggen. Ovanför dessa och i kyrkorummet i övrigt är väggarna klädda med vitlaserade plywoodskivor. Dessa har troligen ursprungligen haft olika träfärgade nyanser, som genom nyansskillnader har framhävt ett mönster som ska påminna om huggna stenblock. Ursprunglig färg finns bevarad under nuvarande. Taket är målat i blått, med marmorerade taklister i blått och guld, mellan dessa finns en bred hålkälsprofilerad takfotslist, målad i ljusgrönt. Handbjälkar är också marmorerade, i grågrönt. Från taket hänger stora ljuskronor i trä utformade av arkitekten. De har höga och spetsiga lampskärmar av pergamentpapper som är utformade för att påminna om eldslågorna från järnhanteringen vid bruket. Det ursprungliga pergamentpappret var något rödare.

Bänkkvarteren är målade i blågrått med rödmålade dörrar och bänkgavlar. Spegelarna på dörrarna är dekormålade med ett nätlänkande mönster i blågrått, utfört 1990. Under bänkarna syns ännu på vissa ställen den ursprungliga färgsättningen som gick i ljusgrönt.

Orgeln på läktaren i väster har ett utbytt orgelverk från 1972,

tillverkat vid Västbos Orgelfabrik. Orgelfasaden är orörd men om-målad.

Sakristian i norr har ett dekorationsmålade tak i gråblått med ljusgrå ornamentik. Detta måleri, liksom all marmorering, och nätmåleri på bänkdörrarna är utförda av en ”artist Berggren” från Stockholm. Från sakristian leder en trappa upp till predikstolen i kyrkorummet.

De moderna utrymmena i den kopplade utbyggnaden i nordväst präglas främst av väggarnas rikt profilerade panel, ljust laserad. Tillbyggnaden är kopplad till långhuset via en glasad förbindelse.

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Norrahammars kyrka är uppförd 1930 efter ritningar av arkitekt Göran Pauli. Kyrkan har en tydlig stram och enkel karaktär som präglas av en nationalromantisk syn på barocka kyrkor med slutna fasader och högresta valmade tak. Kyrkan har inget klocktorn, men istället en klockstapel av klockbockstyp som är samkomponerad med kyrkan. Karakteristiskt för exteriören är det högresta och branta sadeltaket med tjärat kyrkspån, och de nästan oartikulerade fasaderna klädda med profilerad locklistpanel. Material och hantverksmetoder kopplade detta är extra värdefulla för upplevelsen av kyrkan.

Interiören är i stora drag autentisk med hur den såg ut vid invigningen. All inredning är ursprunglig och ritad av Göran Pauli, varför enhetligheten är extra värdefull. Några egentliga andra tidsskikt än de från tillkomsten 1930 är inte synliga i kyrkorummet. Altartavlan är målad av konstnär Georg Pauli, arkitektens far, och besitter höga konstnärliga värden. De av arkitekten ritade ljuskronorna är genom sin utformning ovanligt framträdande i kyrkorummet och präglar detta mer än sedvanligt. En hög konstnärlig nivå finns även på övrig inredning och inventarier. Väggarna är klädda med laserade plywoodskivor som vid invigningen sågs som ett modernt material. Idag har färgsättning av väggar och bänkkvarter förskjutits något i färgskala mot en ljusare och klarare nyans, ursprungliga färglager finns dock bevarade under de nuvarande vilket är värdefullt för kunskapen om kyrkans ursprungliga utseende.

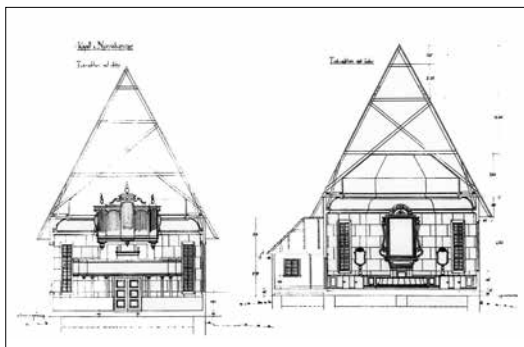
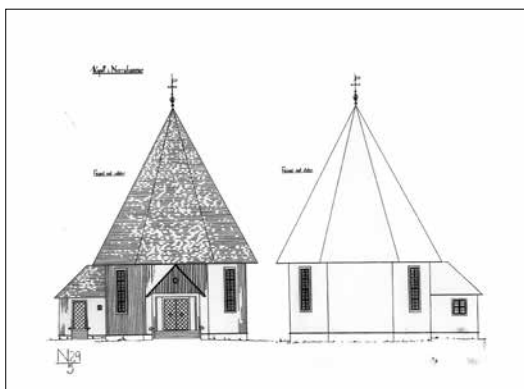
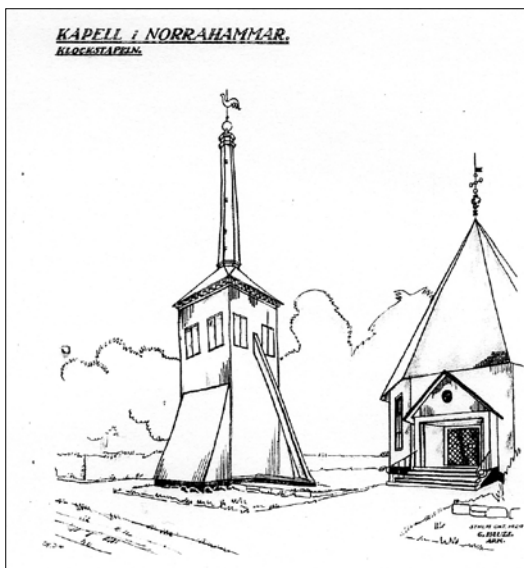
Senare tids utbyggnad mot norr är gjort med respektavstånd till originalet, och speglar vår samtid i val av material och form.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan:

- Kyrkans exteriör, liksom klockstapeln är i ursprungligt skick.
- Kyrkorummet är ovanligt enhetligt och samkomponerat varför det endast bör vara föremål för varsamt underhåll och inga genomgri-

Ljuskronorna ritades även de av arkitekten Göran Pauli, med lampskärmar av pergamentpapper. Predikstolen är utförd i barockstil.

Ritningar av Göran Pauli. Överst ett förslag på placering av klockstapel som sedan ändrades till dess nuvarande placering i andra hörnet. Av sektionssritningen längst ned framgår tydligt att väggarnas plywoodskivor skulle framträda i ett rusticerat mönster. Ur Paulis arkiv i JLM.

pande förändringar. Inredning präglas av hög konstnärlig nivå.

- Spår av ursprunglig färgsättning finns bevarade i trappa till läktare, under bänkar, elskåp mfl ställen och är värdefulla för kunskap om ursprunglig färgsättning.

Händelsehistorik

1929

Ritningar till kapell och klockstapel. Arkitekt Göran Pauli, Stockholm. (ATA)

1930

Invigning av kyrkan i maj. (ATA)

1944

Förslag från församling till ommålning av kyrkan i falurött. Aldrig utfört (ATA)

1945

Förslag till kallmur runt kyrkotomten, Göran Pauli. (ATA)

1958

Tillbyggnad av sakristia mot norr, efter ritningar av distriktsarkitekt Helmer Flensborn. Kyrkan målas om. (ATA)

1960

Anordnande av ny dopplats i koret, Johannes Dahls arkitektkontor. Förslag om färgat korglas. Genomfördes ej. (ATA).

1963

Ritningar till ny dopfunt i järnplåt och glas av Birgitta Stenberg, Carl Nyréns arkitektkontor, Stockholm. Troligen aldrig utfört. (ATA)

1966

Omläggning av takets spånbeklädnad. (ATA)

1972

Nytt orgelverk med bibehållande av gamla fasaden. Orgelverk från Västbo Orgelbyggeri. (ATA)

1984

Ändring - borttagning av befintliga korbänkar samt nedre bänkraden på vardera sida i långskeppet, efter förslag från arkitekt Ingvar Selse. Korbänkskärmar som blir över sätts upp i koret som bröstpanel,

och kompletteras med nya. (ATA)

1990

Invändig renovering omfattande utvidgning av kor motsvarande en bänkrad som tas bort, rengöring av väggar och ommålning av tak, inbräddad kornisch i samma färg som befintlig. Ommålning även av fönster, dörrar och bänkkvarterens insidor. Ny altarrundel med liknande utformning som den ursprungliga. Den östra förhöjda delen av korgolvet sänks till nivå med korgolvet i övrigt. Under ledning av arkitekt Lars Löfstedt, Jönköping. Konservatorsåtgärder på predikstol, altartavlans ramverk samt dekormålat tak i sakristia. (ATA).

1990

Nytt takspån på kyrkans södra takfall, samt på hela klockstapeln. Tillverkat och lagt av Lennart Åhrén, Vetlanda. (JLST)

1990

Tillbyggnad för samtalsrum mm norr om kyrkan i dess västra del. Efter ritningar av arkitekt Lars Löfstedt, Jönköping. (ATA)

1997

Ny värmeanläggning, bänkvärme. Samtidigt borttagande av nedersta förkortad bänkrader i vardera sida. (JLST)

2000

Omläggning av spåntak på klockstapel. (JLST)

2002

Installation av brand- och inbrottslarm i kyrka och klockstapel. (JLST)

2004

Kompletterande belysning, monterad på befintliga ljuskronors pendlar. (JLST)

2006

Ny handikappramp nordväst om kyrkan, efter ritningar av arkitekt Ingvar Selse, Jönköping. (JLST)

2007

Invändig handikappanpassning genom att mittgången görs lätt lutande upp till i höjd med korgolvet. (JLST)

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv. (JLST)

Antikvarisk topografiska arkivet, Stockholm, genom kopior i länsstyrelsens arkiv. (ATA)

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: 04/07

Beställare: Norrahammars församling

Fastighetsägare: Norrahammars församling

Rapportansvarig: Jonas Haas

Foto: Jonas Haas

Län: Jönköpings län

Kommun: Jönköpings kommun

Socken: Barnarps socken

Fastighetsbeteckning: Norrahammar 41:1

Belägenhet: Ekonomiska kartans blad Taberg
6D 9j, 1989.

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv

Norrahammar kyrka uppfördes 1929-30 efter ritningar av arkitekt Göran Pauli. Kyrkan är en av få från denna tid i Jönköpings län och utgör en mycket god representant för tidens kyrkobyggande och arkitekturideal. Exteriören är välbevarad och speglar tidens nationalromantiska syn. Även interiören är välbevarad och enhetlig, i stort som smått utförd efter Göran Paulis ritningar.

I samband med upprättande av vård- och underhållsplan för Norrahammars kyrka har Jönköpings läns museum utfört en kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Denna syftar till att lyfta fram byggnadens kulturhistoriska värden.